

o. v. de 1. miłoś: nekoliko reči o poeziji

ćeslav miłoś

1. Pratilja magičnih obreda čoveka iz Piltadauna; čuvarica, kao i sve pseudo-primitivne religije, sumračnih sećanja na »život u Kronosovo vreme; od sumerskih i tiničkih vremena zapisivana u delima poput *Pravednika iz Vavilona* ili *Himne suncu*, snažno povezana s velikom iluzijom o evoluciji, poezija, strasna potera za Stvarnošću, čini se kao da je, s obzirom da klasifikuje arhetipove, pozvana da nadživi ne samo našu mehaničku civilizaciju, već i samo vreme-prostor.

2. Pa ipak, ta sakralna umetnost reči, upravo zahvaljujući tome što joj počeci sežu do samog korenja Opšteg postojanja, po našem mišljenju, tešnje je povezana s duhovnim i fizičkim Kretanjem od bilo kod drugog načina izražavanja, koji oploduje i kome pokazuje put. I iz tog razloga još u sam osvit penhelenizma odvojila se od muzike, a pre svega od jezika osećanja i učestvovala u neprestanim promenama religijske, političke i društvene misli, stalno dominirajući nad njima. Sveštenička u arhaiskim epohama, epska u periodu grčke kolonijalističke ekspanzije, psihološka i tragična u vreme iščekivanja dionizija, hrišćanska, teološka i sentimentalna u srednjem veku, neoklasična od početka prve duhovne i političke revolucije u u vreme Renesanse, najzad romantičarska ili istovremeno mistična i društvena pre i posle 1789., uvek svesna svoje velike odgovornosti i uvek prateći verno tajanstvene čežnje velike narodne duše.

3. Posle Getea i Lamartina – velikog, veoma velikog Lamartina iz *Sokratove smrti* – poezija je, pod uticajem čarobnih nemačkih romantičara kao i pod uticajem Edgara Poa, Bodlera i Malarmea osiromašena i sužena, što ju je usmerilo u pravcu podsvesti, na traženje zanimljivih, čak dostojnih divljenja stvari, ali obeleženim interesovanjima estetske prirode, iako je reč o strogo individualnim pojavama. Te ekspedicije ispunjene sitničavošću kod devet stotina devedeset devet pesnika od hiljadu nisu donele ništa osim jezičkih otkrića, koja su se zasnivala na neočekivanim odnosima među rečima, a da pri tome nisu bila izraz nikakvih unutrašnjih, mentalnih ili psihičkih operacija. To iščašenje, dostojno žaljenja, dovelo je do toga da je stvorilo provaliju između pesnika i velike ljudske porodice prouzrokovavši različite nesporazume. Oni postoje do dana današnjeg i sigurno se neće završiti sve dok se ne pojavi istinski nadahnut pesnik, savremeni Homer, Šekspir ili Dante, pesnik koji će, odričući se malo »ja«, često pustog i uvek preuskog, pronaći u najdublju tajnu radnih masa koje su više nego ikad žive, lako usvajaju i prepune unutrašnjih patnji.

4. Prema tome, delatnost pesnika koji se služe stihom ili ritmičkom prozom već je stotinak godina u znaku traženja »čiste poezije«. Ta dva termina trebalo bi bliže odrediti, jer samo njihovo povezivanje svedoči o malčice detinjastim interesovanjima. Nažalost, postaju razumljiviji tek posle dužeg procesa eliminacije. Ako imaju smisao, mogu jedino označavati poeziju koja isključuje religiju, filozofiju, nauku, politiku, čak uticaj koji bi na pesnika mogle vršiti druge grane umetnosti, svojim metodama i tendencijama. »Čista poezija« bila bi neka vrsta stihijskog poriva, kome je svojstvena najveća dubina i neposrednost.

5. Ko bi se osmelio da tvrdi da je stvaralac ili samo sudija takve čiste poezije? Ako to treba da bude prepoznatljiva umetnost onda će to biti zahvaljujući kvalitetu uzbuđenja koje nudi, tj. mora biti neobično pokretna, gipka, podatljiva reakcijama temperamenata i uticajima vremena i prostora. Dakle, »čista poezija« je ona koja svojom suštinom izmiče svakom pokušaju definicije. Razume se, treba da bude »unutrašnja«, neprijateljski raspoložena prema retorici, lirska... možda, iako je »čisti« popisivači sitnih utisaka u većini slučajeva odbacuju. Uostalom, zamenjujući termin ni u kom slučaju se ne oslobađamo teškoća. Šta je »čist lirizam«? Gde se završavaju izlivi, a počinje elokvencija?

6. Na to bismo mogli odgovoriti da čista poezija, iako izgleda da se ne može definisati, faktički postoji i da je dovoljno da neko ima određeno osećanje pomoću koga će je sigurno otkriti. Na to bismo ponizno upitali u kom pravcu je traže i u kojim delima nalaze oni aristokratski umovi i one elitne duše, koje se ne oduševljavaju Homerom kao ni nosači iz Naukratisa ili Mileta, niti Danteom kao ni radnici iz Firence ili gondolijeri iz Venecije, ni Šekspirom kao ni njegova publika sastavljena od uličnih skitnica iz Londona. Da li je čista poezija onda Odisejeva borba s proscima, Enejev silazak u pakao, Nebo u *Božanskoj komediji*, Balada i Molitva, *San letnje noći*, peti čin *Berenike*, završetak *Fausta*? Ili je to možda *Ullume*, *Elegija Diotimi*, *Popodne jednog fauna*? Ili jednostavnije, možda je to poezija našeg vremena bez publike, poezija »neprihvaćenih«, poezija prosečnih, kakvi smo manje više svi, koji čak ne čitamo ni jedni druge?

7. Smemo da tvrdimo bez ikakvih upozorenja, bez ikakve želje da budemo paradoksalni, da svet već stotinak godina nije dao nijednog pesnika, to znači pravog pesnika, dostojnog da se uporedi ni sa jednom od onih velikih reka, podjednako dobronamernih i prema brodičima i prema pozlaćenim galijama, valjajući veličanstveno u svojim burnim i dubokim vodama i dobro i zlo, plodan mulj i pesak, ali uvek u zapovedničkom ritmu, uvek kiotirom, koje nam neprestano stvara predstavu o trajnosti božanskih stvari i prolaznosti pokolenja. Šta je ostalo od parnasizma i simbolizma? Šta će kroz dvadeset godina ostati od ogromne iprazne proizvodnje poezije naših dana?

8. To traženje čiste poezije, u suštini, izvodi se direktno iz manijerizma takozvanih »estetskih« škola. Bilo je predmet diskusija još oko 1895. godine u prvom američkom baru u Parizu, koji se zvao »Kalissay«, u čije su stalne posetioce spadali i moji prijatelji Oskar Vajld i Moreas, s tim što se u njima koristila drugačija terminologija. Nikada neću zaboraviti ogorčenost irskog pesnika, kada sam se jednoga dana u razgovoru o Šeliju, velikom predstavniku estetizma, izjasnio za stihoklepa Bajrona, učenika klasičnog Popa, Bajrona koji se u svom svom veličanstvom *Manfredu*, najljudskijoj i najmanje romantičnoj poemi, nije utezao da još jednom obradi opširnu i večnu temu prometejstva.

9. Međutim, dolazi trenutak kada treba postaviti sebi pitanje, šta će biti poezija sutrašnjice? Recimo odmah, njena majka sigurno neće biti današnja poezija, koja toliko brine da se ne obraćamo ni plebsu, ni aristokratiji, jer je sama potomak svetske buržoazije koja preživljava svoj kraj.

10. Poezija sutrašnjice nastaje od naučne i društvene transmucije koja se ostvaruje na naše oči. Veliki rat, poslednja ili pretposlednja šteta naneta kapitalizmu i imperijalizmu, još uvek čeka lednja šteta naneta kapitalizmu i imperijalizmu, još uvek čeka svog proroka. Prema tome, neka se poezija miroljubivo naoruža strpljenjem. Duhovne posledice događaja, a ne sami događaji nadahnjuju ljude. Ruska Ruska revolucija je htela veštački da stvori svog pesnika. Međutim, novi društveni poredak, a još manje pesnika ne stvara mehanička primena materijalističke doktrine.

11. Ta poezija, koja će biti u potpunoj suprotnosti sa didaktičkom umetnošću, u priličnoj meri doprineće unutrašnjoj sintezi velikih otkrića fizičke hemije, astronomije i preistorije, arhajske istorije. Egejski, sumerski i azijski svet polako ustaje iz groba. Dešifruje se ibersko, minojsko, etrusko pismo. Zemlje Zapada suprotstavljaju Drevnom istoku svoju prošlost koja koja se proteže od Sargaskog mora do hamitskih, jonskih i jevrejskih obala Sredozemnog mora. Mitsko jedinstvo sveta postaje sve stvarnije i vršiče orgroman uticaj na religiozno i političko ujedinjenje male planete Zemlje.

12. Već razjašnjena nova mistika, koja se temelji na naučnim osnovama, mora, kako se čini, da dopre do starih dogmi kroz novu metafiziku, rukovodeći se kartezijskom intuicijom (jer je »racionalista« Kartezijske bio jedan od očeva savremenog intuicionizma) da otkrije u njima alfu i omegu Čistog razuma.

13. Forma nove poezije biće, svakako, forma Biblije: proza u stihu koja slobodno teče.

14. Moguće je da od svega toga ne bude ništa i da će zgrčena, osušena poezija naših dana dana biti mrmljanje krajnje iscrpljenosti i staračke podetinalosti. To ne bi bio simptom ovestalosti jedne umetnosti, već oznaka kraja čovečanstva. Ko zna? Možda smo mnogo stariji, mnogo umorniji, mnogo udaljeniji od Boga nego što mislimo, nego što je mislio Platonov Timej. Ako je tako, ostaje nam da poželimo da se pojavi novi Ezekilj, koji će poput onog starog vikati usred sevanja munja i gromova: došao je Kraj! Dolazi kraj sa sve četiri strane sveta. A sada je i na tebe red.

S poljskog prevela Biserka Rajčić